

УДК 549.091

С.В. Шевченко, кандидат геологічних наук, доцент, зав. кафедри загальної та структурної геології¹
E-mail: shevchenko.s.v@ntu.one

П.М. Баранов, доктор геологічних наук, професор, судовий експерт²
E-mail: pn2dsbaranov@gmail.com

¹НТУ «Дніпровська політехніка»,
пр. Д. Яворницького, 19, Дніпро, 49005, Україна

²Дніпропетровський НДЕКЦ МВС України,
тупик Будівельний, Дніпро, 49033, Україна

Міжнародні механізми управління ринком дорогоцінного каміння

(Рекомендовано кандидатом геолого-мінералогічних наук Татарінцевим В.І.)

У статті показано три основні сегменти економічних суб'єктів, а також сфери їх взаємодії на міжнародному ринку дорогоцінного каміння. Наведено керівні принципи ведення бізнесу і дотримання прав людини, які стали базою для створення основних стандартів і забезпечення сталого розвитку цього ринку.

Ключові слова: кольорове дорогоцінне каміння, відстежуваний ланцюг поставок, сертифікація, відповідальний видобуток, сталий розвиток.

Актуальність

Спільні дії державного і приватного сектору на ринку дорогоцінного каміння, їх бажання дотримуватися принципів відкритості, чесності і прозорості в ринкових операціях спричинили у XX та на початку XXI століттях формування національних і міжнародних організацій, покликаних широко впроваджувати культуру цивілізованої торгівлі.

Фактично мова йде про міжнародні механізми управління ринком (Market Governance Mechanisms) дорогоцінного каміння – формальні чи неофіційні правила, які були свідомо розроблені для зміни поведінки різних економічних суб'єктів. До них входять такі суб'єкти, як особи, підприємства, організації та уряди, які, в свою чергу, заохочують сталий розвиток.

Так, результатом розуміння урядами провідних країн світу джерел фінансування збройних конфліктів і проявів тероризму стала поява Кімберлійського процесу – затвердженої Інтерлакенською декларацією під егідою ООН у 2002 році схеми сертифікації, яка забезпечує своїм учасникам гарантію то-

го, що необроблені алмази, які продаються, видобуті законним шляхом. Сьогодні 82 країни, в тому числі Україна, є учасниками міжнародного органу – Кімберлійського процесу.

Усвідомленням тих фактів, що 80 % поставок кольорового дорогоцінного каміння забезпечує сектор кустарного дрібномасштабного видобутку, а 90 % цих кустарних підприємств припадає на розвиткові країни та країни третього світу, стало дотримання сьогодні все більшого числа провідних компаній принципу «від шахти – до ринку» (mine-to-market), який дає можливість покупцеві розуміти, що своєю покупкою він не фінансує жодних кримінальних угруповань, не причетний до порушень прав людини на місцях видобутку каміння, дитячої праці, а натомість його кошти підтримують розвиток місцевого населення та інфраструктури, покращують стан екології тощо.

У доповіді Жан-Клода Мішелю, віцепрезидента Міжнародної асоціації кольорового каміння, на конференції у Базелі (Швейцарія) 2010 року зазначено, що в розумінні цінності (вартості) до-

рогоцінного каменю до понять рідкісності і чистоти додалося поняття етики [1].

Долучення до існуючих та участь у нових міжнародних ініціативах разом з активною позицією стосовно підвищення гемологічної культури населення, на думку авторів, сприятиме зміцненню іміджу вітчизняних приватних компаній і державних інституцій в умовах сучасного глобалізованого ринку.

Зв'язок з попередніми дослідженнями

Висвітлення питань, так чи інакше пов'язаних з особливостями роботи міжнародних організацій і стандартів на ринку дорогоцінного каміння, традиційно здійснювалося фахівцями Державного гемологічного центру України [14, 21–24].

Постановка проблеми

Здебільшого існуючі міжнародні механізми управління ринком дорогоцінного каміння залишаються маловідомими для широкого загалу суб'єктів вітчизняної економіки як у державному, так і в бізнес-секторі. Ця робота передбачає висвітлення особливостей сучасних ініціатив з метою інтеграції світового досвіду в українські реалії.

Викладення основних результатів

Однією з концепцій основи стійкого та відстежуваного ланцюга поставок є *Due Diligence* або забезпечення належної сумлінності, стратегія управління ризиками, яку компанія використовує для оцінки окремої особи, компанії чи продукту. У секторі дорогоцінних каменів та ювелірних виробів ризиками, які потребують забезпечення належної сумлінності, є такі:

- діти та примусова праця;
- умови життя;
- ризики для здоров'я та безпеки;
- вплив на навколишнє середовище;
- зв'язки з озброєними конфліктами, тероризмом та відомою злочинною діяльністю;
- відмивання грошей;
- контрабанда.

Наприклад, ювелір, який хотів би створити безконфліктні вироби, має дотримуватися належної сумлінності, щоб переконатися, що його постачальник золота не користується матеріалами, видобутими примусовою працею. Чинне законодавство, положення та рамки неурядових організацій вплинули на міжурядові установи, такі як: Міжнародна організація праці, Організація Об'єднаних Націй та Організація економічного співробітництва та розвитку. Нижченаведений перелік подій демонструє роль кожної організації в досягненні сучасних стандартів [2].

1919: У рамках Версальського договору наприкінці Першої світової війни створюється Міжнародна організація праці (МОП) як агентство Ліги Націй. МОП присвячена просуванню соціальної справедливості та міжнародно визнаних прав людини і праці шляхом розробки трудових норм, що стосуються виробництва, безпеки і гідності людини.

1945: На зміну Ліги Націй створено Організацію Об'єднаних Націй (ООН).

1946: Міжнародна організація праці стає однією з агенцій ООН.

1948: Організація економічного співробітництва створена для допомоги в управлінні планом Маршалла після Другої світової війни. Крім того, ООН прийнято Загальну декларацію прав людини, яка встановила основні права, такі як заборона рабства, однакова оплата за рівну працю та свобода пересування. Це перший документ, який розкрив ці основні права, і

є основою багатьох наступних рамок і законів.

1961: Організація економічного співробітництва виходить за межі Європи і перетворюється на Організацію економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

1976: Видано керівні принципи ОЕСР щодо багатонаціональних підприємств, де окреслено рекомендації щодо сталого розвитку, спираючись на економічний, екологічний та соціальний прогрес. Видання оновлено в 1979, 1984, 1991, 2000 та 2011 роках.

1999: МОП публікує збірник щодо соціальних і трудових питань на маломасштабних рудниках (Small-Scale Mines).

2000: Сформовано Глобальний договір ООН (United Nations Global Compact, UNGC) – найбільшу у світі ініціативу з питань корпоративного забезпечення. Вона спрямована на сприяння соціальній відповідальності бізнесу та підтримку вирішення підприємницькими колами проблем глобалізації та створення більш стабільної і всеохопної економіки.

2005: Рада відповідальної ювелірної практики (Responsible Jewellery Council, RJC), стороння (незалежна) організація сертифікації, заснована 14 членами галузі.

2010: У Сполучених Штатах прийнято Акт Додда-Френка (Dodd-Frank Act) – закон про захист прав споживачів із положеннями, що регулюють прозорість торгівлі щодо конфліктних корисних копалин (олово, тантал, вольфрам, золото та їх похідні) з регіону ДР Конго.

2011: Публікація керівних принципів ООН з питань бізнесу та прав людини. Оpubліковано перше видання «Обов'язкових інструкцій з належної сумлінності» ОЕСР щодо відповідальних ланцюгів поставок корисних копалин з районів, які постраждали від конфлікту та з високим рівнем ризику (OECD Due Diligence Guidance). Документ є основою для різноманітних ініціатив, включаючи сертифікацію ланцюгів зберігання Радою відповідальної ювелірної практики. У 2016 році було опубліковано вже третє видання [3].

2012: Американська комісія з цінних паперів та бірж назвала «Обов'язкові інструкції з належної сумлінності» рамковою основою для компаній, які мають подавати звіт про корисні копалини відповідно до Акта Додда-Френка.

Але це лише основні віхи впровадження концепції забезпечення належної сумлінності на ринку дорогоцінного каміння та ювелірних виробів. Існує величезна кількість економічних суб'єктів, які так чи інакше впливають на цивілізований розвиток цього ринку. На нашу думку, сьогодні всіх суб'єктів можна розділити на 3 основні сегменти: міждержавні організації, недержавні організації сталого розвитку, а також бізнес-компанії. Результатом взаємодії цих суб'єктів між собою в політичній, економічній та соціальній сферах і є ринок, який діє за правилами чесної торгівлі (рис. 1).

І. Міждержавні (наднаціональні, надурядові) організації, конвенції, державні урядові агенції.

Організація економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Co-operation and Development) – міжнародна організація, що об'єднує 35 країн світу, більшість з яких є країнами з високим доходом громадян та високим індексом людського розвитку і розглядаються як розвинені. Договір про ОЕСР у 1961 році на базі Європейської організації економічного співробітництва з метою координації економічної політики країн-членів ОЕСР і погодження програми допомоги країнам, які розвиваються. Організація активно співпрацює з державами світу, які не є її членами (зокрема, з Україною з 1997 р.), у рамках спеціалізованих програм, міжнародних заходів.

Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (United Nations Industrial Development Organization, UNIDO) – спеціальна установа ООН, створена у 1966 році, мета якої полягає у сприянні промислового розвитку та прискореній індустріалізації країн, що розвиваються шляхом мобілізації національних і міжнародних ресурсів. До її складу входять 171 держава. Україна є членом цієї організації з 1985 року.

Міжрегіональний інститут досліджень злочинності та правосуддя (United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, UNICRI) є одним з п'яти науково-дослідних інститутів ООН. Інститут був заснований у 1968 році для допомоги міжнародному співтовариству у формуванні та реалізації вдосконаленої політики у сфері запобігання злочинності та кримінальному судочинству.

Рисунок 1. Економічні суб'єкти і сфери взаємодії на міжнародному ринку дорогоцінного каміння.

А – міждержавні (наднаціональні, надурядові) організації, конвенції, державні урядові агенції.

Б – бізнес-компанії, національні та міжнародні фахові асоціації, національні та незалежні гемологічні інститути, лабораторії.

В – неурядові міжнародні організації і об'єднання, спрямовані на сталий розвиток.

Р – ринок, суб'єкти якого діють за принципами чесної торгівлі [1]:

- Доступ до ринку для маргіналізованих виробників.
- Сталі та справедливі торговельні відносини.
- Нарощування потенціалу та розширення можливостей.
- Підвищення обізнаності споживачів та захист їх прав.
- Забезпечення гідних умов праці.
- Гендерна рівність.
- Ліквідація дитячої праці.
- Екологічна стійкість.
- Прозорість та підзвітність.
- Моніторинг та оцінка

Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora або CITES) – міжнародний міжурядовий договір. Його мета – гарантувати, що міжнародна торгівля дикими тваринами і рослинами не загрожує їхньому виживанню [4]. До ювелірних матеріалів у цьому документі віднесено слонову кістку та її аналоги (бивні мамонта, моржа, нарвала, зуби кашалота, косатки тощо). Україна приєдналася до CITES у 2000 році.

Згадуваний раніше **Кімберлійський процес** також належить до цієї категорії. Але не лише алмази знаходяться під пильною увагою світової громади. Станом на початок 2000-х років американська торгівля танзанітом становила приблизно 80–90 % світового ринку цього каменю. Тож у 2002 році в Тусоні (США) урядом Танзанії, а також низкою

національних галузевих асоціацій Танзанії, США та Індії було підписано **Танзанітовий протокол** (Tucson Tanzanite Protocol). Конкретні кроки, викладені у протоколі, були покликані посилювати контроль у Танзанії та створити систему гарантій для всіх торговців, які купують, продають, обробляють, гранують, встановлюють чи іншим чином торгують танзанітом. Це мало захистити легітимність ланцюга поставок та відновити довіру до танзаніту [5]. Нині всі сумлінні компанії у форматі «від шахти до ринку» дотримуються цього протоколу.

Агентство США з міжнародного розвитку (United States Agency for International Development, USAID) – незалежне агентство федерального уряду США. Відповідає за невійськову допомогу США іншим країнам. Основні напрями роботи Агентства включають у себе підтримку торгівлі, сільського господарства, економічного зростання, охорони здоров'я, екстрену гуманітарну

допомогу, сприяння у запобіганні конфліктам та підтримку демократії в більш ніж 100 країнах світу. За його підтримки здійснюються дослідження в секторі видобутку дорогоцінного каміння у країнах, що розвиваються, таких як: Афганістан, М'янма, низці країн Африки [6].

II. **Бізнес-компанії, неприбуткові організації, благодійні установи.** Бізнес є безпосереднім суб'єктом, який отримує прибутки від діяльності у цій сфері на кожному щаблі «від шахти до ринку». Міжнародні виставки в Тусоні (США), Мюнхені (Німеччина), Бангкоку (Таїланд), Шанхаї (Китай) та інших містах, аукціони, торговельні платформи (на зразок Гуандунської біржі дорогоцінного каміння і жадеїту в Китаї), спеціально створені компанії з оцінки вартості дорогоцінного каміння (Gemworld International, Rapaport, Palmieri, Michelsen, та інші) – усі вони покликані зацікавити потенційних покупців до ви-

трачання коштів для задоволення власних естетичних потреб.

У секторі видобування з'являється все більше великих підприємств, які захоплюють лідерські позиції (Gemfields, Greenland Ruby A/S, Fura та інші). Їх звітність є прозорою, для залучення інвестицій ці компанії розміщують акції на провідних світових біржах.

У травні 2019 року Робоча група з кольорового дорогоцінного каміння (Coloured Gemstone Working Group, CGWG) за сприяння дорадчої компанії The Dragonfly Initiative (TDI) та Всесвітня ювелірна конфедерація (CIBJO, про неї мова піде нижче) оголосили про нову співпрацю щодо зміцнення та розповсюдження інструментів і ресурсів для відповідального пошуку кольорового дорогоцінного каміння з метою підтримки прозорості та стабільності цієї індустрії.

До складу CGWG входять компанії Tiffany & Co., Swarovski, Richemont, Muzo Companies, LVMH, Kering та Gemfields за консультативного супроводу компанії TDI. Мета цієї групи – забезпечити необхідні бізнес-інструменти та ресурси, щоб усі члени галузі кольорового дорогоцінного каміння змогли забезпечити сталий розвиток своїх організацій та своїх рішень щодо пошуку дорогоцінного каміння.

Зазначається, що кольорові дорогоцінні камені є унікальними, так само як і бізнес та люди, які працюють у сфері виготовлення ювелірних виробів. Надважливо, щоб з підвищенням стандартів корпоративної відповідальності, трудових практик, охорони навколишнього середовища та належного врядування в цій галузі вони продовжували працювати в ювелірній індустрії, захищаючи традиції, ремесла та життєвий шлях усіх, хто працює і залежить від них.

За результатами співпраці розроблено набір інструментів і ресурсів, завантажуваних безкоштовно з вебплатформи. Мета полягає в тому, щоб ці матеріали надавали підтримку будь-якій компанії незалежно від її розміру, географічного положення чи фінансової спроможності у проведенні належної перевірки їхніх ланцюгів поставок [7–9].

Неприбуткові організації, фонди для розвитку місцевих громад, об'єднання університетів активно працюють над наданням освітніх послуг, забезпеченням інфраструктури життєдіяльності

місцевих мешканців у регіонах видобутку дорогоцінного каміння, здійснюють наукові дослідження.

Так, у 2013 році за результатами спільної діяльності Вищого інституту досліджень міжнародного розвитку, Вищого інституту Женеви (Швейцарія) за сприяння компанії Richemont і Ради з відповідальної ювелірної практики (RJC) було оприлюднено звіт щодо відповідального ставлення до джерел кольорового дорогоцінного каміння [10].

У 2016 році Фонд Tiffany & Co. надав грант Університету штату Делавер (США) 350 000 доларів США на два роки за сприяння відповідальній практиці в ланцюзі поставок кольорового каміння. Завдяки цим зусиллям та під керівництвом фахівців з управління природними ресурсами постав Центр знань про дорогоцінні камені та сталий розвиток (GemHub) у співпраці між Університетом Делавера, Університетом Квінсленда (Австралія) і Університетом Лозанни (Швейцарія). Створений ними вебсайт є чудовим ресурсом для тих, хто зацікавлений у вивченні та придбанні каменів, видобутих за принципами сталого розвитку та етики. Сфери досліджень GemHub стосуються видобутку кольорових каменів і геології, переробки та виготовлення (включаючи гранування), гендерного аналізу ланцюгів поставок і впливу на економічний розвиток.

У 2018 році GemHub запустив два проекти. Пілотний проект, розпочатий у Джайпурі (Індія), – це дослідження проблем охорони здоров'я, пов'язаних із виробництвом дорогоцінних каменів та їх вирішенням. Робота здійснювалася у партнерстві з Американською асоціацією торгівлі дорогоцінним камінням (AGTA) та об'єднанням «Здоров'я на робочому місці без кордонів» (Workplace Health Without Borders). У рамках цієї програми було проведено моніторинг пилу і діоксиду кремнію й оцінено найефективніші методи покращення умов. Другий проект – це продовження роботи, виконаної Ліндою Лоусон, однією з наукових співробітників GemHub, і фокусується на освіті кустарних гірників на Мадагаскарі. Жінкам-гірникам у регіоні Атімо Андрефана викладали основи гемології і забезпечували інструментами для ідентифікації дорогоцінного каміння [11–12].

До цього переліку можемо віднести громадські благодійні установи і приватні фонди, звільнені від сплати податків відповідно до параграфу 501(c)(3) Податкового кодексу США, – організації, засновані і діючі виключно в релігійній, науковій, громадській, культурній або освітній сфері [13].

Національні і міжнародні асоціації у сфері дорогоцінного каміння. Фактично кожна країна, пов'язана з видобутком, переробкою або споживанням дорогоцінного каміння у вигляді ювелірних виробів, представлена однією або кількома організаціями. Перелічимо декілька суб'єктів, які активно впливають на ринок.

Всесвітня конфедерація ювелірних виробів, виробів зі срібла, діамантів, перлів і дорогоцінних каменів (**Confederation Internationale de la Bijouterie, Joaillerie, Orfevrerie, des Diamants, Perles et Pierres, CIBJO**), створена у Парижі в 1926 році, спочатку мала на меті представляти інтереси європейських торгових кіл. У 1961 році вона була реструктурована вже на міжнародний фокус. Штаб-квартира знаходиться у Берні (Швейцарія).

CIBJO об'єднує національні організації, які працюють у ювелірній галузі. Метою є розвиток міжнародного співробітництва в ювелірній галузі, розгляд спірних питань, що стосуються торгівлі в усьому світі. Також завданням організації є розробка правил, міжнародних стандартів і термінів, якими послуговуються в ювелірній галузі й торгівлі дорогоцінним камінням, і поширення єдиної термінології й номенклатури за допомогою національних представників у різних країнах. Важливим напрямом діяльності CIBJO також є обмін інформацією між професійними організаціями з різних країн на конгресах організації та на засіданнях робочих комісій. CIBJO діє як інформаційний центр та орган, відповідальний за прийняття політичних рішень з метою захисту інтересів світової ювелірної промисловості. У своїй діяльності Конфедерація спирається на ініціативу та підтримку національних ювелірних організацій, що є її членами та сприяють реалізації прийнятих рішень, а також діє в напрямі збільшення довіри суспільства до галузі в цілому. Нині CIBJO отримала дорадчий статус при Економічній і Соціальній Раді Організації Об'єднаних Націй, що до-

зволяє їй робити свій внесок у програми та цілі ООН як технічному експерту, раднику і консультанту урядів і Секретаріату ООН [14].

Сьогодні країнами-учасницями СІВЖО є понад 30 країн, у тому числі й Україна (з 2008 року) посередництвом Державного гемологічного центру при Міністерстві фінансів України, причому на сайті СІВЖО його віднесено до національних асоціацій. Комерційними підприємствами наша країна у СІВЖО не представлена.

У січні 2019 року Рада директорів СІВЖО затвердила перше видання «Путівника з відповідальних джерел» (Responsible Sourcing Book), де подано рамки та вказівки для проведення належної перевірки щодо джерел походження дорогоцінних каменів та дорогоцінних металів у ювелірному секторі.

Американська асоціація з торгівлі дорогоцінним камінням (**American Gem Trade Association, AGTA**) – це група американських і канадських професіоналів, яка займається просуванням природного кольорового каменю та культурної торгівлі перлами, зберігаючи найвищі етичні стандарти серед своїх членів та в межах галузі. З часу створення в 1981 році членство в AGTA зросло до понад 1200 компаній у США і Канаді. Члени AGTA погоджуються розкривати облагородження дорогоцінних каменів у всіх комерційних документах та дотримуватись Кодексу етики і принципів чесної ділової практики Асоціації (п'ятнадцяте видання цього документа доступне на сайті асоціації).

Міжнародна асоціація кольорових дорогоцінних каменів (**International Colored Gemstone Association, ICA**), неприбуткова організація, заснована в 1984 році і зараз складається з майже 700 лідерів дорогоцінної індустрії від шахти до ринку, включаючи підприємства з видобутку, гранувальників дорогоцінного каміння, постачальників, роздрібні торгові підприємства, торгові асоціації, гемологічні лабораторії, академії, музеї тощо з 47 країн, які працюють у сфері просування знань та оцінки кольорового дорогоцінного каміння.

Торгова рада ювелірів (**Jewelers Board of Trade, JBT**) США є некомерційною асоціацією з більш ніж 130-річним досвідом надання комерційної інформації про кредити, збори, маркетингові послуги, а також об'єктивних

відомостей і статистики про тисячі ювелірних виробів у роздріб, оптом і у виробництві.

Більш повний перелік світових організацій, які працюють з підтримкою сталого розвитку, можна знайти за посиланням [15].

Гемологічні інститути (центри, лабораторії) створюються з освітніми, науково-дослідницькими і популяризаторськими цілями. Більшість з них є неприбутковими організаціями. Звичайно, підготовка сертифікатів з ідентифікації дорогоцінного каміння теж є одним з напрямків їх роботи. Найвідомішими є Гемологічний інститут Америки (США) та Гемологічна асоціація Великобританії. Нині національні гемологічні організації відсутні, хіба в ряді азійських і африканських країн, що розвиваються.

Гемологічний інститут Америки (**Gemological Institute of America, GIA**, заснований у 1931 році) – це некомерційна організація, яка займається дослідженнями та освітою в галузі гемології і ювелірних мистецтв. Його місія полягає у захисті всіх покупців і продавців дорогоцінного каміння шляхом встановлення та підтримання стандартів, які використовуються для оцінки якості дорогоцінного каміння. Інститут робить це за допомогою досліджень, ідентифікації дорогоцінних каменів та послуг з класифікації алмазів і різноманітних освітніх програм. Щоквартально видається журнал «Gems & Gemology», онлайн-доступ до якого став безкоштовним кілька років тому. На сьогодні філії інституту працюють у 13 країнах з 11 кампусами, 9 лабораторіями та 4 науково-дослідними центрами. Вже кілька років GIA на замовлення клієнта вказує у звіті країну або регіон походження рубінів, сапфірів, смарагдів і олександритів [16].

Гемологічна асоціація Великобританії сформувалася на базі Гемологічного комітету, заснованого в 1908 році Національною асоціацією золотарів. Як благодійна освітня організація вона несе відповідальність за надання інформації про дорогоцінне каміння та освіту якомога ширшій аудиторії. З цією метою асоціація співпрацює з країнами, які розвиваються, включаючи Мадагаскар, Пакистан, Афганістан, а також бере активну участь у промоції високих етичних та екологічних стандартів у галузі дорогоцінного каміння. Її курси з

гемології та алмазів проводяться у близько 25 країнах світу. Щоквартально видається журнал «The Journal of Gemmology», онлайн-доступ до якого став безкоштовним кілька років тому.

Інститут дорогоцінного каміння і ювелірних виробів Таїланду (**Gem and Jewelry Institute of Thailand, GIT**) – це урядова організація у формі громадської організації, заснована відповідно до указу короля Таїланду у 2003 році. Зазначимо, що королівський указ насамперед спрямований на сприяння і підтримку тайській індустрії дорогоцінного каміння та ювелірних виробів, для посилення її конкурентоспроможності з точки зору внутрішньої і міжнародної торгівлі. За цей час організація стала успішним лідером з надання освітніх послуг, наукових досліджень, сприяння експортно-імпортом операціям. З 2018 року GIT здійснює програму «Купуй з упевненістю» у співпраці з відповідними державними установами, включаючи Міністерство торгівлі, Міністерство туризму і спорту, Раду захисту прав споживачів та інші.

Потужними установами цього сектору є також Німецька гемологічна асоціація (Ідер-Оберштайн, 1932 рік), Гемологічна лабораторія Гюбеліна (**Gübelin Gem Lab**, Швейцарія, 1923 рік), Швейцарський гемологічний інститут (**Schweizerische Stiftung für Edelstein-Forschung, SSEF**, 1974 рік) та інші європейські і світові організації. Наукоємні дослідження останніх років, здійснені, зокрема, у швейцарських установах у партнерстві з потужними виробничими бізнес-компаніями, дозволили визначити у звітах про кольорове дорогоцінне каміння країну його походження, а також створити і використовувати інструменти для маркування і відстеження ланцюга походження каменю: тест на батьківство смарагдів (**Emerald Paternal Test**) від Gübelin Gem Lab і GemTrack від SSEF.

Раніше гемологічні інститути і лабораторії, розташовані на різних континентах та ринках, використовували власні формулювання у звітах (експертних висновках) та мову для опису результатів їх тестування. Поряд з глобалізацією галузі виникла потреба в більшій гармонії у формулюванні, що використовується в гемологічних звітах. Для цього було створено Комітет з гармонізації звітності (**Laboratory Manual**

Harmonisation Committee), який складається з представників гемологічних лабораторій, розташованих у країнах Європи (Німеччина, Швейцарія, Італія), США та Азії (Японія, Таїланд). На сьогодні комітет видав 14 інформаційних листів щодо перлів і кольорового каміння, де йдеться про номенклатуру зазначення різних типів облагородження корундів, смарагдів, особливості опису турмаліну параїба тощо [17].

III. Неурядові міжнародні організації, спрямовані на сталий розвиток.

Базована у Великобританії Рада з відповідальної ювелірної практики (**Responsible Jewellery Council, RJC**, торгова марка компанії Council for Responsible Jewellery Practices Ltd) працює над створенням стандартів та сертифікації для цілого ланцюга поставок ювелірних виробів від шахти до роздрібною торгівлі.

У 2005 році група з 14 організацій зі сфери ювелірних виробів з діамантами та золотом зібралась для створення RJC. Такими організаціями-засновниками були ABN AMRO, BHP Billiton Diamonds, Cartier (частина Richemont), CIBJO, Diamond Trading Company (частина De Beers), Diarough, Jewelers of America, Національна асоціація золотарів (Великобританія), Newmont Mining, Rio Tinto, Rosy Blue, Signet Group, Tiffany & Co., Zale Corporation. Члени RJC об'єднані у 7 форумів, що представляють різні частини ланцюжка поставок ювелірних виробів з алмазів, кольорового дорогоцінного каміння, золота, срібла та металів платинової групи. Починаючи з 2005 року, членство в Раді зросло до понад 1100 організацій, прихильних до просування відповідальної ювелірної практики [18].

Зазначимо, що у питаннях етики та прозорості на ринку дорогоцінного каміння особливо важливою є перша ланка – видобування, тому до членів RJC входять кілька потужних алмазодобувних компаній, зокрема De Beers Group, Alrosa Group, Argyle Diamonds Ltd, Lucara Diamond Corp. та інші, а також лідери у галузі кольорового каміння Greenland Ruby A/S та Gemfields Group (через членство дочірньої компанії Faberge).

За цей час RJC розроблено ключові стандарти для ювелірного сектору, насамперед Кодекс практичної діяльності та Стандарт ланцюгів постачання до-

рогоцінних металів; до сфери діяльності залучено метали платинової групи, срібло і кольорові дорогоцінні камені (рубіни, сапфіри, смарагди), а також алмази й золото. У 2011 році RJC стала повноправним членом Альянсу ISEAL, глобальної асоціації для надійних стандартів сталого розвитку.

Акредитовані RJC компанії з аудиту здійснюють перевірку діяльності підприємств ювелірної галузі щодо дотримання Кодексу практичної діяльності. У 2017–2018 роках дві українські компанії залучали таких аудиторів. Жодною іншою установою або організацією Україна тут не представлена.

Інститут управління природними ресурсами (Natural Resource Governance Institute, NRGi) – це незалежна некомерційна організація, яка займається вдосконаленням управління країнами своїми природними ресурсами (нафта, газ, мінерали) для сприяння сталому та всебічному розвитку. Інститут був створений шляхом злиття Інституту догляду за доходами та Хартії природокористування у 2013 році, штаб-квартира знаходиться в Нью-Йорку. Відповідно до своєї місії NRGi підтримує організації громадянського суспільства, державні установи, підприємства приватного сектору та засоби масової інформації з технічними порадами, адвокатською діяльністю, прикладними дослідженнями, аналізом політики та розвитком потенціалу щодо управління природними ресурсами. Зокрема, на вебсторінці організації оприлюднено серію публікацій, присвячених глобальному досвіду з управління сектором дорогоцінного каміння, проблемним питанням видобування рубіну і жадеїту в М'янмі тощо [19].

Ініціатива забезпечення відповідального видобутку (Initiative for Responsible Mining Assurance, IRMA) – це коаліція неурядових організацій, постраждалих громад, гірничих компаній та профспілок, а також підприємств, що закуповують корисні копалини і метали для перепродажу в інших продуктах. Ініціативу започатковано 2006 року в Канаді з метою досягнення домовленостей щодо набору екологічних, соціальних та кращих практик з прав людини стосовно гірничодобувних об'єктів через міжгалузевий діалог. Це коаліція гірничих компаній, ювелірних торговців, представників громадянського суспіль-

ства, технічних експертів і торгових асоціацій [20].

Підсумовуючи, зазначимо, що міждержавні угоди, конвенції тощо мають найвищу силу з точки зору міжнародного права. Вони є визначальними в подальшому розвитку поглядів світового суспільства на подолання кризових явищ, особливо у секторі видобутку дорогоцінного каміння. Вплив держави виявляється у формуванні законодавства, що забезпечує сталий розвиток, а також у підтримці відповідними агентствами досліджень у цьому секторі економіки.

Бізнес-корпорації, окрім основної діяльності, заснують як неурядові міжнародні організації і об'єднання, спрямовані на сталий розвиток, так і фонди для розвитку місцевих громад, фінансують окремі дослідження в рамках об'єднань університетів. Благодійні організації, звільнені від сплати федеральних податків (за законодавством США), сприяють освіті і покращенню добробуту громад, у місцях проживання яких є розробка родовищ дорогоцінного каміння. Національні і міжнародні асоціації, а також незалежні фахові інститути і лабораторії відіграють значну роль у формуванні гемологічної культури населення через освіту, наукоємні дослідження, популяризацію знань тощо.

У свою чергу неурядові міжнародні організації, спрямовані на сталий розвиток, розробляють стандарти та інші ініціативи, дотримання яких підвищує надійність бізнесу і посилює довіру до нього як від партнерів, так і від кінцевого споживача.

Висновки

1. Таким чином, на сучасному ринку дорогоцінного каміння, як і в інших секторах економіки, держава, бізнес і суспільство взаємодіють в економічній, політичній та соціальній сферах. Вони активно впливають на розвиток цивілізованих правил торгівлі як через спільну розробку та реалізацію стратегій економічного розвитку (кодекси етики, правила чесної торгівлі, відстеження ланцюгів надходження), так і через організацію благодійних фондів, корпоративну соціальну відповідальність, соціальне підприємництво (проекти з навчання гранувальників тощо).

2. Ключовим моментом у подальшому розвитку цивілізованого ринку дорогоцінного каміння стало прийняття ООН у 2011 році керівних принципів ведення бізнесу і дотримання прав людини, які стали базою для основних стандартів з відстеження ланцюга поставок. Це дозволило максимально

прозоро вести бізнес з належним аудитом і оприлюдненням фінансової звітності. Найновіші розробки гемологічних інститутів щодо точного визначення географічного походження каменю і простеження його шляху від родовища до кінцевого споживача все ширше застосовують компанії-лідери цього сек-

тору економіки. Саме такий зв'язок держави, бізнесу і суспільства в умовах глобалізації забезпечує сталий розвиток ринку дорогоцінного каміння і зумовлює подальше збільшення контролю громадськості над усіма стадіями торгівлі **від шахти до ринку**.

*Примітка. Автори не мають інтересу до прямих інвестицій в жодній компанії, згаданій у цій статті.

Використані джерела / References

1. J.C. Michelou. Colored gemstones from mine to market; Ethical trade & mining certification challenges. Presentation at the Rapaport Fair Trade Jewelry Conference, Basel, Mar. 2010.
2. J.-L. Archuleta The Color of Responsibility: Ethical Issues and Solutions in Colored Gemstones // *Gems & Gemology*, Summer 2016, Vol. 52, No. 2. URL: <https://www.gia.edu/gems-gemology/summer-2016-color-responsibility-ethical-issues-solutions-colored-gemstones>.
3. OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas. URL: <https://www.oecd.org/daf/inv/mne/mining.htm>.
4. Конвенція CITES. URL: https://wwf.ua/our_work/species/species_protection_/citesua22.
5. The Tucson Tanzanite Protocols. URL: <https://www.jckonline.com/editorial-article/the-tucson-tanzanite-protocols>.
6. Assessment of Afghanistan gemstone industry. USAID, Sibley International Corp. Final report, June 2007. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnack597.pdf.
7. CIBJO and the Coloured Gemstone Working Group to create responsible sourcing tools for jewellery industry. URL: <https://www.cibjo.org/cibjo-and-the-coloured-gemstone-working-group-to-create-responsible-sourcing-tools-for-jewellery-industry>.
8. The Dragonfly Initiative. URL: <https://tdi-sustainability.com>.
9. The Gemstones and Jewellery Community Platform. URL: Режим доступу <https://gemstones-and-jewellery.com/platform>.
10. Léa Collet, Laura Curtze, Kathrin Reed. Responsible Sourcing of Colored Gemstones. – Graduate Institute of International Development Studies, Graduate Institute of Geneva. Applied Research Seminar Report. December 2013. 71 p.
11. J.-L. Archuleta, A. Palke. Gemstones and Sustainable Development Knowledge Hub URL: <https://www.gia.edu/gems-gemology/summer-2018-gemnews-gemstones-and-sustainable-development-knowledge-hub>.
12. Gemstone and Sustainable Development Knowledge Hub. URL: <https://www.sustainablegemstones.org>.
13. Gem Legacy. URL: <https://www.gemlegacy.org>.
14. Бєлєвцев О. Значення CIBJO у розвитку ювелірної галузі, структура й завдання організації. *Коштовне та декоративне каміння*. 2008. №1. С. 19–21. / Belevcev O. CIBJO in jewellery industry development, its structure and goals. *Precious and decorative stones*. 2008. №1. С. 19–21. URL: <http://www.gems.org.ua/jurnal/2008/kdkmach%202008/image/stat2.pdf>.
15. Council of Fashion Designers of America. URL: <https://cfda.com/resources/sustainability-resources>.
16. L. Groat, G. Giuliani, J. Stone-Sundberg, Z. Sun, N. Renfro, A. Palke. A Review of Analytical Methods Used in Geographic Origin Determination of Gemstones // *Gems & Gemology*, Winter 2019, Vol. 55, No. 4. URL: <https://www.gia.edu/gems-gemology/winter-2019-analytical-methods-geographic-origin-determination-gemstones>.
17. Laboratory Manual Harmonisation Committee. URL: <https://www.lmhc-gemmology.org/gemstones>.
18. The Responsible Jewellery Council. URL: <https://www.responsiblejewellery.com>.
19. E. Irwin, P. Shortell. Governing the Gemstone Sector: Lessons from Global Experience. URL: <https://resourcegovernance.org/analysis-tools/publications/governing-gemstone-sector-lessons-global-experience>.
20. The Initiative for Responsible Mining Assurance URL: <https://responsiblemining.net/about/about-us>.
21. В.І. Татарінцев, Л.І. Вишнеvsька, І.О. Ємельянов, С.М. Зубарев. Щодо перегляду стандартів України у сфері гемології та ювелірної справи. *Коштовне та декоративне каміння*. 2016. №4. С. 34–37. / Tatarintzev V., Vyshnevskaya L., Emelyanov I., Zubarev S. Revision of state standards of Ukraine in the field of gemology and jewelry. *Precious and decorative stones*. 2016. №4. С. 34–37.
22. О.Л. Гелета, О.В. Горобчишин, А.М. Кічняєв, В.М. Суrowa, В.А. Нестеровський, С.А. Вижива. Основні підходи щодо запровадження класифікації коштовного і декоративного каміння, гармонізованої відповідно до світового досвіду. *Коштовне та декоративне каміння*. 2017. №4. С. 15–19. / Geleta O., Gorobchyshyn O., Kichniaev A., Surova V., Nesterovskiy V., Vyzhva S. The main approaches to the installing of the classification of precious and decorative stones, harmonized in accordance with world experience. *Precious and decorative stones*. 2017. №4. С. 15–19.

23. Татарінцев В. Кімберліїський процес: докладно для українських учасників алмазного ринку. Частина I. *Коштовне та декоративне каміння*. 2019. №1. С. 23–27. / Tatarintsev V. Kimberley Process: Details for Ukrainian Diamond Market Participants. Part I. *Precious and decorative stones*. 2019. №1. С. 23–27.
24. Татарінцев В., Вишнеvsька Л., Зубарев С. Кімберліїський процес: докладно для українських учасників алмазного ринку. Частина II. *Коштовне та декоративне каміння*. 2019. №2. С. 23–28. / Tatarintsev V., Vyshnevska L., Zubarev S. Kimberley Process: Details for Ukrainian Diamond Market Participants. Part II. *Precious and decorative stones*. 2019. №2. С. 23–28.

УДК 549.091

С.В. Шевченко, кандидат геологических наук, доцент,
зав. кафедры общей и структурной геологии¹
Email: shevchenko.s.v@ntu.one

П.М. Баранов, доктор геологических наук, профессор,
судебный эксперт²
E-mail: pn2dsbaranov@gmail.com

¹НТУ «Днепроvская политехника»
пр. Д. Яворницкого, 19, Днипро, 49005, Украина

²Днепропетровский НИЭКЦ МВД Украины,
тупик Строительный, 1, Днипро, 49033, Украина

*Международные механизмы управления рынком
драгоценных камней*

В статье показаны три основных сегмента экономических субъектов, а также сферы их взаимодействия на международном рынке драгоценных камней. Приведены руководящие принципы ведения бизнеса и соблюдения прав человека, которые стали базой для создания основных стандартов и обеспечения устойчивого развития этого рынка.

Ключевые слова: цветные драгоценные камни, отслеживаемая цепь поставок, сертификация, ответственная добыча, устойчивое развитие.

UDC 549.091

S. Shevchenko, PhD (Geol.), As. Prof., Head of Department of General and Structural Geology
Email: shevchenko.s.v@ntu.one

Dnipro University of Technology,
19 Yavornytskyi ave., Dnipro, 49005, Ukraine

P. Baranov, Doctor of Geological Sciences, Professor,
Forensic expert
E-mail: pn2dsbaranov@gmail.com

Dnipropetrovsk SRECC MIA of Ukraine,
1 Constructional dead-end street, Dnipro, 49033, Ukraine

*International mechanisms
of gems market governance*

The article shows three main segments of economic entities, as well as the areas of their interaction in the international gems market. Guidelines for doing business and respect for human rights, which have become the basis for basic standards and sustainable development of this market, are presented.

Key words: colored gems, traceable supply chain, certification, responsible mining, sustainable development.